

Michel van der Plas, *Vader Thijm. Biografie van een koopman-schrijver*, Baarn-Tielt, Anthos-Lannoo, 1995, 711 p., ill., ISBN 90 209 25377

De protestantse schrijfster van historische romans A.L.G. (Truitje) Bosboom-Toussaint noemde Thijm een ‘verschrikkelijk mensch’ en weigerde hem zelfs een hand te geven. De schrijver en vrijdenker Multatuli schreef over hem: “*Hij is één geheel [...] hij is namelijk een der zéér weinigen die ‘n stijl hebben – z’n spelling, zijn oordeel over geschiedenis, zijne opvatting van kunst [...] alles is gotisch in dien man, alles consequent, ergo: alles eerlijk, dat is in hooge zuivere beteekenis liberaal.*”

Aan deze figuur, Josephus Albertus Alberdingk Thijm, die zoveel tegenstrijdige reacties opriep bij zijn tijdgenoten, heeft Michel van der Plas een biografie gewijd. Het is zeker niet zijn eerste, want iedereen herinnert zich de recente grote biografie *Mijnheer Gezelle*. Het is ook niet de eerste biografie over Thijm. In afwachting van ‘een grote levensbeschrijving’ schreef Gerard Brom in 1956 een biografie *Alberdingk Thijm* (zonder verantwoording van zijn bronnen) en al eerder hadden drie van de vier kinderen van Thijm een levensschets over hun vader gepubliceerd. De beste is de in 1893 verschenen biografie van de hand van zoon Karel (ps. Lodewijk van Deyssel): *J.A. Alberdingk Thijm*. Van Deyssel schreef die biografie met liefde en zorg, maar hij toont ook een ruime mate van kritische zin, wanneer hij de maatschappelijke en literaire plaats van zijn vader in de toenmalige Nederlandse samenleving bepaalt. In zeker opzicht is hij zelfs kritischer dan Brom, die Thijm vooral ziet als de katholieke emancipator, strijdend en triomferend tegen vijandige calvinisten en liberalen.

Wie was nu Josephus Albertus Alberdingk Thijm (1820-1889)?

Thijm, geboren en overleden in Amsterdam, groeide op in een gegoede katholieke middenstandsfamilie, die een grote zaak exploiteerde in verduurzaamde levensmiddelen en scheepsproviand. Thijms moeder kwam uit Doornik. Het Frans kreeg de jonge Jozef als het ware met de papepel ingegoten, maar verdrong toch

allerminst het Nederlands. Al vrij vroeg ontwikkelde de jongen een enorme leeslust, hij maakte ook gedichten en hij tekende niet slecht. Hij volgde zijn vader in de zaak op, maar zijn hart ging uit naar de geschiedenis en de letteren. Daarnaast en eigenlijk wel op de eerste plaats stond het katholiek geloof, getrouw naar het devies van de familie *"catholique avant tout"*. Uiteindelijk verkocht hij de familiezaak en werkte hij verder als boekhandelaar, drukker en uitgever. Hij gaf het werk van de katholieke medicus en tegelijk verdienstelijke amateur-historicus Nuyens uit, die evenals Thijm streed voor de erkenning van de katholieken als burgers van Nederland en als deelhebbers aan de geschiedenis van Nederland. Voor Nuyens kwam dat neer op een veel minder protestantse kijk op de Opstand tegen Spanje en een kritischer benadering van Willem van Oranje.

Na het afwerken van zijn zakelijke besognes zette Thijm zich aan de echte arbeid, het schrijven en publiceren in veelal door hemzelf opgerichte periodieken als de *Volksalmanak voor Nederlandsche katholieken* (1853-1890) en de *Dietsche Warrande* (1855-1889) met het devies *"Dat Dietsche Volk"* en *"Nil nisi per Christum"*. Het leverde honderden en honderden artikelen over geschiedenis, taalkunde en letterkunde op, met daarnaast verhalen, gedichten, toneelstukken en vele vertalingen van toneelstukken uit het Frans. Een indrukwekkende oogst, waarvan het overgrote deel vandaag niet meer gelezen wordt en ook vaak niet meer te lezen is. Van der Plas maakt dat duidelijk door ruim uit het oeuvre te citeren. Met al zijn talent was Thijm geen groot letterkundige en geen groot geleerde. Hij was bovenal een polemist of, zoals Van der Plas schrijft op p. 256, *"Een man van standpunten eerder dan [...] een boeiend schrijver."* Waarom dan toch die aandacht voor Thijm? De katholieken in Nederland werden in de 19de eeuw maatschappelijk, cultureel en intellectueel achteruitgesteld. Protestant en liberalen beheersten de situatie. Thijm kwam daartegen in opstand en eiste voor de katholieken een gelijkwaardige plaats in de Nederlandse samenleving. Hij heeft dat niet als politicus gedaan, maar als intellectueel, als publicist. Het bracht hem meermaals in conflictsituaties. Voor Thijm waren katholicisme, middeleeuwen en gotiek onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zijn nationalisme had daar zijn wortels, terwijl het nationaal gevoel van protestanten en liberalen wortelde in de strijd tegen de Spaanse tyrannie van Philips II en in de opkomst en bloei van de glorieuze Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden. De vele nationale herdenkingen, Heiligerlee (1568/1868), Den Briel (1572/1872), Willem van Oranjes sterfjaar (1584), de Unie van Utrecht, de plaatsing van standbeelden (o.a. Rembrandt) en de Vondelherdenking, maar ook de instelling van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853, leverden stof voor daverende polemieken. Thijm schuwde de strijd niet, maar hij streed als een ridder, met kennis van zaken, met elegantie, met stijl en met reverentie voor de opponent. Het is opvallend dat Thijm tot aan zijn dood in het kamp van de tegenstanders, de protestanten en liberalen, goede vrienden had zoals I. da Costa (protestants dichter), J. Van Lennep, E.J. Potgieter, J. Van Vloten, Cd.

Busken Huet (allemaal liberale schrijvers en geleerden) en zelfs zijn felle tegenstander C. Vosmaer, redacteur van *De Nederlandsche Spectator* wist Thijm als schrijver te waarderen.

Thijm ruimde in veel van zijn proza en poëzie plaats voor de geschiedenis, waaruit hij voorbeelden haalde om de katholieke aanwezigheid in de Nederlandse geschiedenis te bewijzen. Daarnaast ijverde hij voor de algemene aanvaarding van de gotiek. Dat moest de nieuwe universele stijl worden, met name voor de architectuur. Een stelling die hij samen met zijn zwager, de architect P. Cuypers met verve en ook wel met succes verdedigde. Opponenten verafschuwden uiteraard de 'Roomsche stijl'. De middeleeuwse vormgeving en architectuur zou, zo meende Thijm, *"het arme, in mechanische beslommeringen verdorde, in schoolmeesterlijke leiding verwaand-gemaakte en in jenever- ofbiervloed halfgeïdiotizeerde Nederlandse volk [terug brengen tot] een vroegere trap van adel en aangeboren beschaafdheid"*. (Vercammen, *Thijm en Vlaanderen*, p. 47) Overigens stond Thijm niet alleen in die afwijzing van de klassieke vormgeving. In heel Europa was er in het kader van de Romantiek een revival van de gotiek en de Middeleeuwen aan de gang. Een van de successen van Cuypers en Thijm is de bouw geweest van het Rijksmuseum in Amsterdam in neo-gotische stijl. Los daarvan werden verscheidene katholieke kerken in die neo-stijl gebouwd.

Tragisch voor Thijm was dat zijn Roomse strijdbaarheid bij de geestelijkheid zelf in minder goede aarde viel. Die vreesde immers niet alleen dat Thijm te onstuimig te werk zou gaan, maar gaf ook kritiek op zijn intellectuele zelfstandigheid. Thijm wees de beschuldiging van isolement en louter aandacht hebben voor zijn eigen organisatie, een soort prefiguratie van de 'verzuiling', volledig af. Hij was tegen de opbouw van een eigen partijorganisatie, want *"daarvoor worden wij hier te lande niet genoeg gekneveld"* en voor de samenwerking tussen katholieken en orthodoxe protestanten, met name de volgelingen van Abraham Kuyper, voelde hij weinig. De Roomse geestelijkheid wilde zo'n samenwerking wel met het oog op de strijd voor de financiële gelijkstelling van staatsonderwijs en bijzonder onderwijs vanuit een religieuze of een andere ideologie. Thijm was geen voorstander van een confessionele school. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij al in 1857 aan zijn vriend Van Brakel schreef: *"Ik zou vreezen, dat men wel eens zoo ver zou kunnen gaan de leekenrol tot het kollekteeren te bepalen en dat rust de leekenkrachten zou doen roesten. Niemand twijfele aan mijn eenheidsvereering en mijne liefde voor het katholiek centrum – maar wij moeten er toch op bedacht zijn geen harmonie teweeg te willen brengen door uitdooving van sommige levenselementen en vernietiging der vrijheid"* (Brom, *Thijm*, p. 168). Hier had hij een meer profetische blik dan hij zelf waarschijnlijk gewent had. De katholieke emancipatie is geslaagd, maar zij heeft uiteindelijk in deze eeuw wel voor veel intellectuele gelovigen tot een vervreemding van de moederkerk geleid, mede door het bevoogdend optreden van de kerkelijke leiders.

Thijm is echter meer geweest dan een onvermoeid emancipator van de Nederlandse katholieken. Hij heeft ook de banden tussen Noord en Zuid niet verloochend en ze meer dan eens aangehaald. Via familiebetrekkingen was hij van de situatie in Vlaanderen en België op de hoogte. Hij had contacten met Vlaamse schrijvers en was bijvoorbeeld de eerste die Gezelle in Nederland introduceerde door diens gedichten te publiceren. Hij bezocht trouw de Nederlandse Congressen en liet dan altijd een katholiek geluid horen. En hoewel dit niet altijd lukte zonder polemiek, toch werd zijn aanwezigheid gewaardeerd. De Belgische staat eerde hem met de Leopoldsorde en Leuven schonk hem een eredoctoraat. Nederland liet het op beide punten afweten.

Thijm pleitte niet alleen voor één taal, maar wilde ook één letterkunde en niet twee literaturen die 'vreemd aan elkaar' bleven en 'weinig of geen invloed op elkaar' uitoefenden. Inzake het Westvlaamse taalparticularisme nam hij een verzoenende houding aan. Hij gebruikte immers zelf ook een eigenzinnige spelling. Het Westvlaams had zijn rechten als taal, maar het moest niet de Nederlandse taal worden. Op lokaal niveau moest er echter ruimte voor het Westvlaams zijn. In feite was dat het standpunt dat Hugo Verriest zou verwoorden: *"De Westvlamingen vragen anders niets dan dat hunne gewestspreek, evenals deze van al de andere gouwen van Noord- en Zuid-Nederland zou burgerrecht hebben in de algemene nederlandsche taal"* (Vercammen, *Thijm en Vlaanderen*, p. 246).

Zag Thijm de betrekkingen tussen Nederland en Vlaanderen als louter cultureel bepaald? Zeker is dat hij primair de taal- en letterkundige relatie en daarmee de culturele betrekkingen tussen beide gebieden als een realiteit beschouwde. Van geforceerde politieke eenwording wilde hij niet weten. Dat was in strijd met zijn katholieke anti-revolutionaire gevoelens. Niettemin ontlokte de situatie hem in 1856 de volgende ontboezeming aan Snellaert: *"Ik ben blij, dat het Nederlandsch bewustzijn bij U meer en meer toeneemt. Zullen we 't nog eens beleven dat de volkeren eener tonge zich in eene volkomene Staatsbroederschap omhelzen?"* (Vercammen, *Thijm en Vlaanderen*, p. 14) Een uitlating die een politiek Groot-Nederland als ideaal voor de toekomst insloot. Een uitlating ook die politiek inopportuun was, zoals ook blijkt uit de nadruk waarmee op de Nederlandsche Congressen politieke onderwerpen of vermeden, of zelfs uitdrukkelijk verboden werden. Op zich overigens een bewijs dat de gedachte aan een politieke hereniging in welke vorm dan ook in de 19de en begin 20ste eeuw in beperkte kring leefde.

Terug naar Van der Plas' boek.

Vernieuwend is toch zijn behandeling van Thijms huwelijks- en gezinsleven. Het is geen nieuw materiaal, maar Van der Plas heeft tevoren verholde details zorgvuldig en helder beschreven. Thijms huwelijk was na verloop van een aantal jaren niet gelukkig meer. Zijn vrouw woonde jarenlang in Hilversum, terwijl Thijm in Amsterdam verbleef. Man en vrouw waren sterk van elkaar vervreemd, zoals blijkt

uit een brief van Thijm aan zijn vrouw: *“Gij moet weten, dat het onmogelijk wordt ook maar een greintje liefde in het hart te bewaren voor een vrouw, die altijd blijken geeft van een totaal manque de dévouement, van eene zelfvertroeteling, die maakt dat zorgen en oplettendheden voor anderen altijd te laat komen, van eene vrij hoog opgeklommen minachting voor de opiniën van haar man”* (p. 360). Daarnaast was de verhouding tot de kinderen, van wie hij erg veel hield, moeilijk en soms diep teleurstellend voor de vader.

De triomfalistische katholieke toon die de convertiet Brom in zijn boek over Thijm hanteert, ontbreekt volkomen in Van der Plas' boeiende, tot in het detail verzorgde en verantwoorde boek. Zijn studie mag zeker als 'de grote levensbeschrijving' gelden. Voor wie veel wil weten over de katholieke emancipatie in het 19de-eeuwse Nederland en over het culturele klimaat in die kringen is Van der Plas' boek een must want, aldus schreef Geyl (Nederlandse Figuren, I, p. 79-80) in een bespreking van Broms biografie over Thijm, *“als kracht in het openbare leven, in 't bijzonder in het culturele leven van zijn tijd, houdt hij [Thijm] zijn plaats”*.

PIETER VAN HEES

PROF. R. BOSLAAN 95, NL-3571 CP UTRECHT